

'En rågåker med blåklint i'

av
Kristina W-Hedman

Detta är en berättelse om något litet av allt det, som kan finnas UNDER en ny fin bred väg. I detta fall riksväg 70 i södra Dalarna i Sverige. (Alltså, sådant som man brukar köra över.)

När jag var liten bodde jag i Ovangårdarnas folkskola. Den låg i Sätters socken i södra Dalarna. Nu är skolan borta. Där finns i stället en flera meter hög vägbank och ovanpå den en ny stor väg. När vi susar fram där i vår bil brukar jag säga till mina barn: "Nu åkte vi genom min barndoms sängkammare!" Jag misstänker dock att de inte förstår vad jag menar, hur verklig de ordens innebörd är för mig. Jag minns nämligen precis hur allting en gång var... Det var ett helt annat liv!

Där fanns ett stort rödmålat hus och en stor platt gård med stora björkar och ett rött spjalstaket runtomkring. Utanför staketet löpte på tre sidor vägar: Det var dels landsvägen, dels bygatan upp mot Ovangårdarna, och dels en liten körväg som från början hade varit en åkerren och därför rätt och slätt kallades för réna. Den gick också upp till Ovangårdarna. Numera är den en riktig väg och heter Sockenvägen. Det är för att den också var gräns mellan Sätters stad och Sätters socken. Åt det fjärde hållet bodde fjärdingsman August Carlsson och hans familj. Runtomkring, där det nu är villaområden, var det åkrar och beteshagar. (Fjärsman Carlsson ägde förutom oomstridd pondus och auktoritet traktens första moped, på vilken han iförd en rejäl skinnluva puttrade iväg på sina olika förrättningar. Dessutom var han bror med Gunnar Myrdal.)

En stor minnessten över Dalsby kapell stod mitt på gården. Flera hundra år tidigare hade det nämligen funnits en kyrka på denna plats som senare skulle komma att bli en skolgård. Och vår lilla gård, vedbacken, källarkullen och alltihop - det hade en gång för länge sedan varit en kyrkogård. Det var ingen som säkert visste det, men en del gamla människor sa att det var så. Andra som inte var så gamla sa att det var 'bara prat'.

När skolan revs på 70-talet för att den nya vägen skulle byggas gjorde man arkeologiska utgrävningar där och fann då rester av både kyrka och gravar. Så eftersom jag faktiskt är uppvuxen på en gammal kyrkogård är det inte så konstigt att jag var hemskt både mörk- och spökrädd.

Den ända av huset som vi bodde i hade en påbyggd kallfarstu och ingång på sydsidan. Utanför farstun hade Far gjort i ordning en liten trädgårdstäppa med rabatter och små grusade gångar och en gunga mellan ett par jättestora björkar. Vi hade också en grönmålad trädgårdsmöbel.

Vi hade många kaninburar. Det här hände ju på 40-talet, tiden under och efter det andra världskriget, och då var det vanligt att folk hade kaniner för att dryga ut maten. De flesta av våra kaniner var vita och hade röda ögon. När de slaktades blev de till kött och päls. Sådant fanns det inte alltid att köpa. Jag och många andra små flickor hade kaninpälsar och kaninmössor på oss om vintrarna. Köttet vägrade jag att äta.

På den andra sidan av huset, mot nordväst, låg själva skolgården där skolbarnen var och lekte. Där fanns också ett långt rödmålat uthus med dass, vedbod, snickarbod och tvättstuga. Och en

jordkällare. När det var tjällossning på våren blev det varje år översvämning i den. Jag tyckte att det var intressant och hemtrevligt med en liten översvämning då och då men det tyckte inte Far. Han sa att det evinnerliga källareländet borde dräneras! (Möjligen hade en eller annan benknota kommit flytande. Det var trots allt en gammal kyrkogård. Det kan vara min egen efterrationalisering men faktum är att även skolpojkar var synnerligen intresserade av denna källare.) Vattnet var djupt, och jag ville vara där och leka. Man skulle t.ex. ha kunnat leka att kringflytande saftflaskor och syltburkar och potatisar var u-båtar, eller att det hade varit skeppsbrott. Det fick jag inte! Jag tyckte att Far var dum. Vi hade ofta liknande smak och åsikter, men alltså icke i denna översvänningsfråga.

Skolbarnens dass hade en lång rad fjöl. Så kallades själva hålen som man satt på. Det var bra att det fanns många fjöl, för då kunde man ta sällskap till dasset. På sommaren gick det an, men på vintern var det så lagom roligt att gå ensam dit när det var både mörkt och kallt. Det luktade inte något vidare på dasset. Ur den synpunkten var det bättre på vintern för då frös skiten och blev tillfälligt luktfri. Ibland hände det att några buspojkar kröp in under själva fjölen och hade en del rackartyg för sig. Man kan minsann tänka sig, hur roligt det var!

Om man gick in genom vår farstu kom man in i köket. Man kunde i och för sig också gå in från 'skolhålet', fast det var mer som en fin-ingång. Mor använde alltid den när hon gick in till skolsalen. Anledningen till att vi bodde i skolan var att min mor var lärarinna där.

Köket var ljusgrönt. Jag vet inte varför, men det verkar som om halva Sverige var ljusgrönt på 40-talet. Alldeles särskilt har jag lagt den detaljen på minnet eftersom en gång när köket var nymålat, hade jag en röd klänning på mig. Jag tyckte mycket om den klänningen. Jag råkade stå och luta mig mot den nymålade väggen... Hur illa det var, gick upp för mig i samma ögonblick som jag hörde Mor ropa inne från rummet: "Du är väl försiktig med den nymålade väggen!" Inte nog med, att jag blev som förstenad - jag var även fastklistrad!

Köket var inte särskilt stort. Där fanns en svart järnspis, en liten zinkdiskbänk med en djup ho, ett skafferi och en matplats. En gång hade en kulblixtnöje kommit farande genom skorstenen och spisen och ut genom fönstret. Ett glödande klot kom som skjutet ur en kanon! Jag hörde bara talas om det men jag önskar att jag hade fått se det!

I detta ljusgröna, ganska trånga och säkert mycket opraktiska kök, som inte ens var särskilt vackert eller trivsamt, trodde jag mig en gång vara i himlen: Det var en mörk sen vinterkväll, jag sov sedan länge. Då kom Far och lyfte mig ur sängen och bar ner mig till köket. Där var det fullt med stjärngossar och stjärnflickor som stod och sjöng gudomligt vackert i skenet av fotogenlampor och stearinljus. Det var så himmelskt att jag blev rent förstummad! Senare har jag förstått att det var skolbarn och trettonhelg. Men det var lika fint för det.

Det hände att det satt en främmande karl i köket och åt. Det var en luffare. De dök upp då och då. De sa just inget - fick bara mat och gick sedan landsvägen vidare. Ofta var det inte, men det förekom. Gårdfarihandlare var däremot vanliga.

Nere hade vi förutom köket två ganska stora rum, ett vardagsrum och en barnkammare. Det var högt i tak. På golvet var det korkmattor. De fernissades emellanåt. Medan golven torkade, vilket tog flera dagar, fick man balansera omkring på smala plankor. Det var roligt, man kunde t.ex. leka att man tog sig över ett bottenlöst träsk. Det var livsfarligt att kliva miste!

Två rum och kök, det var egentligen hela lärarbostaden. Men Far hade byggt en trappa upp till övervåningen och inrett två sovrum där. Dessutom fanns det en jättestor kallvind som sträckte sig över hela skolsalen. På vinden fanns det fladdermöss. Och spöken! Min bror Nisse hade en tam skata som hette Jalle. Han fick också bo på 'vinn'. En del gamla möbler och saker förvarades där, bland annat en svart gungstol. Jag tror att Mor inte ville ha den framme därför att hennes pappa, alltså min morfar, hade suttit i den när han dog.

En gång lekte vi där med en upp- och nervänd cykel. Vi vevade på tramporna och bakhjulet snurrade för fullt. Då stack jag in ett finger mellan ekrarna. Hur kunde jag vara så dum! Jag gjorde mig mycket illa och fick länge ha handen i bandage.

I alla rum fanns det kakelugnar eller kaminer, förutom järnspisen i köket. Det gick åt mycket ved. Far skötte vår vedhuggning och eldning. En karl som kallades för Skött-Kalle högg veden till skolsalen. Hans fru, Skött-Anna, städade i skolan. Hon var mycket snäll och mycket tjock. Hon var min förtrogna, och hon var duktig att sy. En gång när jag hade blivit stor och börjat skolan, sydde hon en fantastisk examensklänning åt mig.

MÄRTA

Eftersom det var ändå mera arbete på den tiden med att sköta ett hushåll än vad det är idag, och Mor inte heller var hemma om dagarna så hade vi en 'jungfru' som hjälpte till. Det var flera olika, en i taget alltså. Mest minns jag Märta.

Innan den snälla Märta gick hem på kvällen brukade hon göra varm mjölkchoklad åt mig och mina bröder. Jag var rädd att den var för varm, så jag ville ha lite vatten i. Det skulle vara i botten på koppen och jag kallade det för 'undervatten'. Det gick bra ett tag. Sedan kom jag på att jag också ville ha 'övervatten'. Då skulle alltså Märta först hälla i undervatten, sedan choklad, och sist övervatten. Att hon inte vägrade!

Så fortsatte det ett tag. Då kom jag på att jag skulle ha 'mellanvatten' också. Och dessutom 'gratisvatten' i en särskild kopp. Alltså först undervatten, sedan choklad, sedan mellanvatten, sedan choklad, sedan övervatten och slutligen gratisvatten... En kväll kom Mor ut i köket, och fick se vad som pågick. Hon blev arg! Hon tog min kopp och höll den under vattenkranen och spolade tills det bara var smutsbrunt vatten alltihop.

I fortsättningen drack jag chokladen utan knyst och utan under-, mellan-, över- och gratisvatten.

MIN VÄRLDSBILD

När jag var riktigt liten var det röda huset och gården innanför det röda spjälstaketet liksom hela min värld. Dalsbyn och Säter, för att inte tala om Hedemora och Borlänge, var mycket avlägsna... Eftersom det inte fanns några bilar, i alla fall inte några som vanligt folk åkte med i vardagslag, och inte heller några vuxna som hade tid att släpa med sig småbarn när de skulle någonstans var det inte så värst ofta som man kom hemifrån.

Nu vet ju varenda unge att jorden är rund - men jag trodde länge i min arma enfald att den var platt och fyrkantig som vår gård. Med ett rött spjälstaket runt om. Och inte nog med det; jag grät och skrek och kunde inte sova om nätterna bara för att det var så otäckt med det där fördömda staketet... Inte bara det att en och annan spjåla skulle kunna lossna så att man kunde riskera att störta ut i den hemska rymden... Nej, det var tanken på själva oändligheten som jag tyckte var det värsta. Jag försökte att i tankarna sätta nya staket längre ut för att någonstans få en gräns, ett stopp. Men det fungerade inte heller utan det blev bara ännu jobbigare när jag skulle försöka räkna och hålla reda på alla staket.

SOLDYRKAREN

Far arbetade på Sätters sjukhus, oftast om nätterna. Han kom hemcyklande på morgonen och åt havregrynsgröt med lingonsylt och mjölk i det ljusgröna köket innan Mor gick till sitt i skolsalen. Mina båda äldre bröder cyklade till stan och sina skolor. Mor ville inte ha sina egna barn i skolan. Far var nu trött och behövde sova. Men när han sov skulle han samtidigt hålla ett öga på mig. Ibland sov han med öppet fönster medan jag fick vara i en kaninbur utanför fönstret och leka med kaninerna. Eftersom jag än skrek, än åt kaninskit och än smet var det inte så lyckat.

Far tyckte mycket om både att sola och att vara ute i naturen; när det blev varmt och fint frampå vårkanten brukade han passa på att sova naken i en skreva uppe på Ovangårdsberget. Själv sa han att han bara slumrade lite. Men han snarkade i alla fall så högt att det var ringa risk att jag skulle gå vilse när jag utforskade omgivningarna. Det var bara att orientera sig efter ljudet.

En gång hade hans solning förorsakat ett riktigt rabalder. Det hände när jag var nyfödd. Jag är född den 6 juni, och det är ju på försommaren när solen tar extra bra. Far hade sin vana trogen sovit i solskenet och han hade blivit alldeles röd. Röd som en kokt kräfta!

En läkare på sjukhuset där Far arbetade fick syn på honom. Han lyste ju så grant! Läkaren trodde att han hade fått scharlakansfeber. Numera finns det penicillin som man kan bota scharlakansfeber med, men det fanns det inte då utan det var en farlig och smittsam sjukdom. Alla som fick den måste åka till ett isoleringssjukhus som kallades EPIDEMIN - och ligga där i minst 6 veckor. Far var säker på att han inte hade scharlakansfeber. Men det hjälpte inte. Han måste så fort som möjligt iväg till EPIDEMIN.

Hemma var alla under tiden lyckligt ovetande om detta spektakel. Sommarlovet hade just börjat, och vi hade främmande. Dessutom ett nyfött barn. Plötsligt kom det folk farande och isolerade både familjen och främmandet, och även någon annan stackare som just då råkade befinna sig i huset, i skolsalen. Ingen fick gå ut, eller träffa någon annan människa. Mor begrep förstås hur galet alltihop var men inte heller hon kunde göra någonting åt saken.

Under tiden sprutades eller röktes sängkläder och gardiner och allting i själva bostaden med ett illaluktande desinfektionsmedel som hette cyan-väte. Det blev mycket tvätt sedan, det. Och det var före tvättmaskinernas tid.

Far å sin sida hade, väl inkommen till EPIDEMIN, blankt vägrat att lägga sig i en sjuksal där de som verkligen var sjuka låg. Han fick på nåder ligga i en korridor. Och tur var väl det - för annars hade han alldeles säkert verkligen blivit smittad. Nå, efter något dygn var hans röda skinn inte längre rött, utan hade blivit brunt. Då äntligen förstod alla att han inte alls hade scharlakansfeber och han fick åka hem. Tänk så tokigt det kan bli ibland.

SMÅSKOLAN OCH DALSBYBACKEN

Jag började göra små utflykter på egen hand. Jag brukade till exempel hälsa på i 'småskolan' som låg på andra sidan landsvägen. Jag fick då sitta i Frökens knä vid katedern.

Det hände för all del att jag hälsade på Mor och hennes barn också (det var 'storskolan', det). Egentligen fick jag inte störa. Jag minns särskilt en gång när Märta höll på att lära mig sticka och jag fick en strumpsticka rakt igenom fingret, då sprang jag i alla fall gallskrikande in dit med blodet sprutande och stickan dinglande i fingret...

Barnen som gick i de här skolorna kom från Ovangårdarna, Dalsbyn, Nordåker och Uggelbo. De barn som bodde på den andra sidan sockengränsen (som alltså var detsamma som vägen som kallas för réna och gick alldeles utanför vårt staket) fick gå i skola i Säter. Själva socknen låg som en ring runt stan kan man säga. Andra delar av socknen hade egna skolor. Alla barn som gick i ettan och tvåan, gick i en klass i småskolan. Och alla barn som gick i trean, fyran, femman och sexan gick i en klass i storskolan.

Huset som var småskola finns fortfarande kvar. Där fanns det också ett uthus med dass och vedbod. Och en jordkällare. Från den stora vägen ner till småskolan var det en grusad gång. På ömse sidor om den växte det stam-syrener, både vita och gredelina. Det var så vackert när de blommade!

Vi hade en hallonhäck och ett potatisland på den gården. Jag tror det var för att Mor och Far inte tyckte att det var passande att ha potatis- och grönsaksland på en plats som sades ha varit en kyrkogård.

Alldeles bakom småskolan gick järnvägen. Hela huset skakade varje gång tåget kom. En och annan bil kom farande på landsvägen, men mest var det hästskjutsar. Det var bönder som åkte till smedjan och skodde om hästarna eller till kvarnen med säd eller vad de nu kunde ha för ärende i stan. Det hände att man fick åka med en bit.

På en kil mellan landsvägen och järnvägen lite närmare stan låg det en banvaktstuga. Där bodde en banvakt som hette Kalle Bergman och hans snälla fru. Dem hälsade jag på ibland, jag trodde att de var 'barnvakter'.

Vägen till Dalsbyn vek av från stora vägen just vid vår gård. Den korsade järnvägen och blev sedan en ganska brant backe med höga slänter på ömse sidor. Det var Dalsbybacken. Och oj vad dessa slänter blommade om somrarna! Där fanns blåklockor och prästkragar, tjärblomster, smörblommor, käringtand, förgätmigej, och jag vet inte vad... Och så mycket smultron!

Senare höjde man vägen ganska mycket genom att delvis fylla igen själva ravinen. Troligen gick det inte att köra där med plogbil om vintrarna. Tidigare hade man plogat med häst och en smal tröplog. Den tröplogen stod övergiven längst nere i svängen i så många år att den till sist var helt övervuxen. När det snöade och nordanvinden låg på brukade hela ravinen yra igen så att man inte alls såg någon väg.

Jordkällaren på småskolans gård låg helt nära den obevakade järnvägsövergången. Källarkullen skymde sikten när tågen kom. Efter det att kyrkoherden hade blivit påkörd av ett tåg togs den bort. Självt hade jag aldrig varit ner i den källaren men jag hade någon slags vag idé om att det var en nedgång till 'underjorden'.

OLYCKAN

Far hade i sin ungdom bott och arbetat i Oslo i Norge några år. Vi hade en gång besök av ett par av hans norska vänner. Jag och de, det var en tant och en farbror, hade tagit en promenad in till stan. När vi kom hem var det en väldig uppståndelse och en massa människor rusade ner mot järnvägen. Det rådde en allmän förvirring och vi hörde upphetsat prat om en hemsk tågolycka. Vi begrep ingenting och försökte att tränga oss fram genom folkmassan. Jag knuffades hit och dit. Nu fick jag se något: Far! Alldeles blodig!! Jag blev fullständigt iskall av fasa. Jag kunde inte skrika och ville rusa fram men det gick inte - jag stod som förstenad. Då går det sakta upp för mig, att det är inte Far som har blivit påkörd av tåget, utan att han sitter på någon som har blivit det. Han var ju sjukvårdsutbildad och när den fruktansvärda kollisionen inträffade hade han som tur var befunnit sig i närheten. Han hade rusat dit och slitit av sig livremmen. Den hade han dragit till hårt om låret på den stackars mannen, och därmed stoppat det sprutande blodflödet. Underbenet var avslaget. Det var kyrkoherde Dalborg som hade blivit påkörd av tåget, när han kommit cyklande.

ALBERTINA

Så småningom blev det så att jag ganska ofta tog mig en promenad ner till Dalsbyn. Det var så vackert och trevligt där. Märta var därifrån, det hände att jag fick följa henne hem. Jag blev god vän med hennes mamma, hon hette Albertina. Hon förstod sig mycket bra på barn. Jag trodde att hon var så snäll bara för att hon hade två tummar på en hand. (Ja, hon hade faktiskt det.) Hon hade fött och fostrat många barn som alla var vuxna då. Jag brukade hjälpa Albertina att mala kaffeböner i en kaffekvarn med vev på, och att klippa mattor. Det hände att jag sov över i kökssoffan. Jag minns än hur kösklockan på väggen tickade.

Det fanns en annan tant i byn som jag inte tyckte så värst mycket om för hon var så retsam. Det visste Albertina att jag tyckte, så när vi genom köksfönstret såg 'Ret-tanten' komma makade hon snabbt undan potatislåren i skafferiet så att jag fick plats att gömma mig där. Och så såg hon förstås till att besöket inte varade alltför länge.

Det fanns en populär visa som handlade om hur några elaka kannibaler hade fångat en som hette Albertina och skulle koka henne i en stor tunna. När min storebror ville reta mig sjöng han den visan och skuttade samtidigt uppför trappan till övervåningen. Och jag efter för att slå honom - illtjutande av ilska! Min Albertina! Han kunde ta trappan i några långa kliv men det kunde inte jag. När jag väl var uppe skuttade han försmädligt skrålade snabbt förbi mig ner igen... Och så där höll det på! Det var så att man kunde bli galen!

DALSBYN

Jag tyckte om att vara i Dalsbyn. I all synnerhet om försommaren. Då stod det som en sky av dofter och vilt blomstrande syrener och gullvivor och pärlhyacinter runt hela byn.

De flesta tanter var på den tiden hemmafruar. De var hemma om dagarna och skötte barnen och hemmen medan deras män var borta på olika arbeten. Man kan nästan inte föreställa sig hur mycket arbete det förr var att sköta ett hem. Man kunde inte köpa så mycket färdigt, eller man hade inte råd med det. Det skulle saftas och syltas och bakas. Kläderna skulle sys - och dessutom lagas och lappas. Det fanns varken tvättmaskin eller dammsugare eller elektrisk spis eller några andra moderna bekvämligheter.

Fruarna i Dalsbyn gick tillsammans till Dalsbysjön och skurade sina trasmattor med såpa. Inte vet jag hur roligt dom egentligen tyckte att det var - men jag tyckte att det var roligt! Å, vad jag önskade att jag hade haft en mamma som bakade och skurade mattor och var hemma om dagarna!

En gång köpte jag en kattunge av Albertina för fem öre. Jag hade nog kunnat få den gratis men man skulle alltid betala lite för annars hade affären ingen tur med sig. Trots det fick jag lämna tillbaka kattungen, för Mor tyckte inte om katter. Hon sa att hon tyckte om hundar. Men de hundar som jag senare köpte fick jag också lämna tillbaka, så inte vet jag.

Albertinas man hette Kalle, liksom de flesta andra karlar verkade göra. Han kallades för Laggabo-Kalle, andra grannar för Smålands-Kalle, Dalsby-Kalle och A`spälles-Kalle etc. Efternamnen användes inte så ofta, jag vet inte ens vad de hette i efternamn. Själv kallades jag ibland för skol-Ninna och min bror för skol-Bengt.

Jag blev just inte närmare bekant med några karlar. Det verkar som om de bara var inne när de var trötta eller hungriga. Därför satt de antingen vid köksbordet och åt eller också låg de på kökssoffan och vilade sig, ofta med en tidning över ansiktet. Det kallades för att 'luta sig'.

I och med att det inte fanns någon bebyggelse mellan Dalsbyn och Säter låg byn för sig själv och ruvade mellan sjön och de bägge små myrar som ligger bakom byn. Sedan var det bara åkrar och ängar runt omkring. Det fanns inga bönder kvar i Dalsbyn utan marken brukades av Ovangårdsbönder.

De där myrarna lär också ha varit en sjö en gång i världen. På myren växte det en massa förvridna trädruskor, vacker vitblommande kalla, pors, kabbeleka som om våren lyste gult på långt håll, en och annan hjortronplanta och massor med ängsull. Man måste gå eller hoppa mycket försiktigt på grästuvorna som stack upp ur det svarta vattnet. Myren var farlig. Allra farligast var Näcken som bodde där. Näcken var en mystisk man, han tillhörde samma släkte som älvor och troll och andra sagoväsen. Han höll till i vattenhål av olika slag. Om inte människorna var tillräckligt försiktiga kunde han ta dem, eller lura ner dem i djupet. Trots det hade myren sin lockelse. När grodorna kväkte om vårkvällarna och lade den härligaste rom var det svårt att hålla sig därifrån.

Jag hade en gång olovandes satt på mig min finklänning och sedan råkat gå en sväng åt Dalsbyhållet. Jag hade vårkänslor, och kände mig så fin. Klänningen var grön, den knäpptes med små glasknappar och var stickad i så kallat kristids-garn. Det där garnet hade en olycklig förmåga att töja sig när det blev vått.

När jag nu kom förbi myr'n, vad fick jag se om inte nylagd grodrom. Vilken skatt - vad skulle jag ta den i! Det enda raka var att vika upp kjolkanten framtill, så att det blev som en liten säck. Det var väl en ganska bra idé - om nu bara inte det usla garnet hade töjt sig så rysligt. Det upptäckte jag när jag var nästan hemma och 'säcken' började stöta mot fötterna för vart steg jag tog. Jag som just som bäst gick där i vårsolens glans och bespetsade mig på hur glatt överraskade alla där hemma skulle bli när de fick se mitt fynd. Nu gick solen liksom i moln. Sedan var den dagen, liksom klänningen, förstörd.

SKILDA MENINGAR

Att jag var så svag för vackra klänningar berodde kanske på att Mor inte alls var det. Hon tyckte varken om flärd eller trams. Jag tycker inte heller om trams men lite flärd har jag inget emot. Själv gick hon helst klädd i långbyxor och hade kortklippt hår långt innan det var vanligt att tanter hade det. Hon var rätt sträng, både i skolan och hemma. Ordning och reda skulle det vara! Hon hade ofta migrän. Hon var inte precis en person, som barn vågade vara uppkäftiga emot. Inte jag heller.

Men en gång blev jag så himla arg så jag skrek "Jäkla kärring" åt henne! Orden bara slant ur munnen på mig.

Det gällde pyjamasar. Mor tyckte att det dög bra om jag ärvde pojkarnas pyjamasar, som till råga på eländet hade jylf. Det tyckte inte jag. I årtal hade jag önskat mig ett vackert nattlinne. Det

var helt onödigt, sa hon. Flärd! Det var efter en sådan diskussion som de fula orden hoppade ur min mun. Och tänk, det var så oturligt att någon just då knackade på dörren. Jag blev nervös. Hon skulle ju kunna tala om hur illa jag hade burit mig åt - och man skulle få stå där med skammen. Jag fann mig dock och skyndade mig att säga: "*Jo, jag skulle just säga kära söta rara Mor*

men jag glömde de rätta orden..." Hon tyckte att det var mycket roligt sagt men något nattlinne fick jag ej.

DALEN

Bortom åkrarna som ligger bakom Dalsbymyrarna finns det något som är både fantastiskt och spännande. Det är ett över en mil långt ravinsystem som 'Säterdalen' är en liten del av. Djupt där nere på dalbotten slingrar sig Ljusterån på sin väg från sjön Ljustern till Dalälven. Att det har varit möjligt för denna lilla å att skära sig så djupt ner i marken beror på att det för mycket länge sedan var istid i hela Sverige. Här var det precis som det är vid Nordpolen! När sedan isen långsamt smälte, det tog hundratals kanske tusentals år, så rann det en stor flod med smältvatten just där den här djupa dalgången nu finns. Den floden nötte bort alla berg som hindrade dess väg. Sedan höjde sig landet så sakteligen och vattnet försvann ut i de stora världshaven. Det var som om Dalarna och hela Sverige föddes fram! Den gamla flodfåran fylldes sedan igen med en mjuk och bördig jord som kallas för mjåla. Sedan var det bara för Ljusterån att rinna på och gräva sig djupt ner i den mjuka mjålan. I hela den långa dalgången, eller ravinen, finns det nu väldigt mycket växter - träd, buskar och blommor i en enda härlig röra! Det är nästan som en djungel! Om våren när först vårlöken och blåsipporna och senare vitsipporna blommar, och alla fåglar sjunger och drillar för full hals - ja, då är det som själva paradiset. Man kan på sina ställen vada till knäna i vitsippor. Och som det doftar av all den nyutsprungna grönskan!

Det är vackert under de andra årstiderna också. Att till exempel åka skidor längs den is-klirriga ån en gnistrande vit vinterdag när det är rimfrost på alla kvistar och grenar, det är inte heller så dumt. Eller att vandra där en tidig sommarmorgon och kanske rent av ta sig ett litet dopp i ån.

På den andra sidan dalen tar åkrarna vid igen. Bortom dem ligger det en by som heter Mårtensgård. Vägen dit går genom den del av dalen som kallas Norddalen. De båda mycket branta backarna, en ner och en upp, heter följaktligen Norddalsbackarna. Nere i Norddalen finns det en liten bro förstås, och förr fanns det också en kvarn där och ett hus som mjölnaren bodde i.

En gång drunknade en liten flicka i Norddalen. Hon hade varit där med sin pappa för att plocka blåsippor. Det är så hemskt sorgligt att det knappt går att skriva om.

MÅRTENSGÅRD

Förr fanns det en skola i Mårtensgård. Den har brunnit ner nu, kvar finns det bara en gräsbevuxen kulle. Innan jag föddes var Mor lärarinna där. Mina föräldrar och bröder bodde då där. De trivdes bra i Mårtensgård. Min bror Nisse längtade alltid tillbaka dit. Jag vet inte varför de flyttade däriifrån. Troligen föddes det inte längre tillräckligt många barn där eller i de små bondbyarna runt omkring för att det skulle behövas någon skola. Det var också naturligtvis bekvämare och mera praktiskt att bo närmare stan. Dessutom måste Far ha tyckt att det var väl långt att i ur och skur

året runt ta sig till och från sitt arbete. Sätters sjukhus ligger ända borta på den andra sidan av den stora sjön Ljustern.

Mor tjänstgjorde delvis i Mårtensgård även efter flytten till Ovangårdarna. På det viset kom jag att göra bekantskap med den spännande dalen och dess stupbranta backar redan när jag låg i moderlivet. Mor som var mycket intresserad av växter och fåglar gick nämligen helst inte på vägen som annat folk utan klängde hellre omkring i backarna för att se om hon skulle få syn på något av intresse. Hon kunde alla växters namn både på svenska och latin. Hur som helst har jag alltid känt mig hemma i den där dalen. Jag drömmer faktiskt ofta om den.

När Mor var liten var hon väldigt duktig i skolan. I synnerhet i sådana ämnen som matematik, kemi och botanik. Det var därför som hon fick ta studenten, vilket på den tiden var mycket ovanligt att flickor fick göra, och senare bli lärarinna. Helst hade hon velat bli apotekare men det passade sig rakt inte för en flicka att bli. Lärarinna eller sjuksköterska var det enda som kunde gå an.

DALSBYSJÖN OCH NÄSÅKERSPUSSEN

Vad återigen Dalsbyn beträffar, så ligger byn på kanten av en grop. På botten av den gropen finns det en liten sjö. Det är Dalsbysjön. Där fanns det en liten brygga. Och en liten tvättstuga som det växte ett litet träd på taket på. I sjön växte vita och gula näckrosor. Där fanns också massor med rudor som man kunde meta och fånga med håv eller mjärde.

Dalsbysjön har varken tillopp eller avlopp, det är en källsjö som får friskt vatten från sin egen botten. Om man simmar över den kan man tydligt känna hur det blir kallt då och då. Där är källorna. Men vi badade inte ofta där för dels var det dybotten och dels fanns det gott om äckliga hästglar. En gång sög sig en fast på min rygg. (Det gjorde inte alls ont men jag skrek i himmelns sky för säkerhets skull.)

Sjön sades vara väldigt djup, rent av bottenlös. Min bror Bengt sa att det fanns en mystisk underjordisk förbindelse mellan Dalsbysjön och Näsåkerspusen som var en damm vid Ljusterån djupt nere på dalbotten. Beviset var att gamla kasserade vagnshjul som man hade kastat i sjön hade flutit upp i Näsåkerspusen. Jag trodde naturligtvis på det, liksom jag trodde på Näcken och på allt annat intressant som jag fick höra talas om. Men se, när Bengt kom hem och sa att i USA fanns det något som hette television och att folk satt hemma och tittade på bio... Då tyckte även jag att det gick för långt! Det fick faktiskt vara gränser för vad han kunde lura i mig, vilka fantasier som helst gick jag inte på.

SKRIDSKOPRINSESSAN

På senhöstarna lade sig isen tidigare på Dalsbysjön än på andra, större sjöar. Då levde den plötsligt upp och blev centrum för hela Sätters nöjesliv. Hela stan skulle dit och åka skridskor! Det var en riktig folkfest, de som inte åkte själva kom för att titta på.

Det fanns inte så fina skridskor som det finns nu. Nej, halvrör kallades ett par järnskenor som man spände fast på pjäxorna med läderremmar. Fastspännandet var svårt bara det. Jag blev aldrig bra vare sig på det eller på själva åkandet. De fördömda halvrören satt aldrig fast ordentligt, och inte heller gled de åt det håll som det var tänkt. Och fötterna bara vek sig, så det till slut gjorde förskräckligt ont i vristerna. Som om det inte var nog med det ramlade jag emellanåt pladask baklänges och slog huvudet i isen så jag såg stjärnor! Det kallades för stjärnmäll och var mycket obehagligt. Det var före hjälmarnas tid, det var tur att man hade en rejäl kaninpälsmössa i alla fall.

Småungar och jäntor och andra dåliga fick hålla till på sjöns lill-ända. På resten av sjön spelade de stora duktiga pojkarna bandy eller vad det nu var. På lill-ändan var det alltför riskabelt för dem, för man kunde där köra stutt på vassruggar som stack upp här och var. Det växte också kardborrar där, de fastnade överallt på kläderna. Trots alla dessa motigheter tyckte jag att det var roligt. Det var spännande med alla människor - och jag drömde om att bli en vacker och världsberömd skridskoprinsessa...

VINTERBESTYR

Vintrarna på 40-talet var kalla och snörika. Röken stod som kvastar ur alla skorstenar. Det gällde att brassa på för fullt för att hålla det någotsånär varmt inomhus. På morgnarna när man vaknade var hela huset utkyllt. Det var mycket golvkallt. Även inomhus fick man lov att ha pjäxor och raggsockor på sig för att inte frysa om fötterna.

Det var mycket arbete med all vedhuggning och eldning och skottning. Jag tyckte att det var mysigt. När det sprakade i köksspisen och kakelugnarna och luktade lite lagom surt av alla våta yllesockor och vantar som alltid hängde på tork - ja, då var det riktigt hemtrevligt! Far skottade smala gångar med höga snövallar på bägge sidor. En kort gång till grindhålet och en lång till vedbon, källaren och dasset.

Att gå på dass var mindre trevligt. Man kunde rakt frysa rumpan av sig. När jag bara skulle kissa använde jag en potta inne i köket. Om det var bråttom hände det att kisset sprutade över kanten. Märta sa att hon tyckte att jag skulle söka till brandkår'n. Mina bröder brukade kissa i en snödriva bakom köksknuten. Det blev till slut ett ganska stort gult hål där. Far tyckte att det såg fullt ut så han skottade bort det. Nisse sa att det inte var någon idé att Farsan försökte skotta bort hans pisshål för han hade ett märke i väggen så han visste i alla fall var det var. Egentligen tycker jag inte att Far hade så mycket att säga om ett litet pisshål. Självt drog han sig nämligen inte för att varje morgon tömma den hink som vi hade på övervåningen där vi sov, genom att med full kraft kasta innehållet ut genom sängkamarfönstret. Det hamnade alltid på samma ställe, åtskilliga meter bort, och där blev det en stor gräslös fläck. Mor tjtade ofta på honom att han skulle sluta med det där. Hon tyckte av någon anledning att det var ett obildat och stötande sätt att tömma 'hinken' på. Men Far tyckte att det var ett bekvämt och praktiskt sätt så det hjälpte inte hur mycket hon än tjtade.

Vi åkte ofta skidor. De användes både som fortskaffningsmedel när man skulle någonstans och för nöjesåkning. Far och Mor tyckte själva om att åka skidor, jag förmodar att det var anledning-

en till att vi alltid hade hela stavar och skidor i rätt storlek med skidbindningar som fungerade. Jag har en bestämd känsla av att långt ifrån alla barn hade det. Det var träskidor förstås, Far tjärade dem med hjälp av en blåslampa. Någon valla, utom möjligen tövalla någon enstaka gång, använde vi inte. Mest åkte vi på åkrarna runt omkring, och i backarna ner mot Dalsbysjön. Många andra barn var där och åkte, både skidor och kälkar av alla fasoner. Ner och upp... ner och upp... Det var ett helt gratis nöje långt före slalombackarnas tid. Ibland blev det någon tur upp i skogen på Ovangårdsberget eller ända bort till Trodalen som ligger bortom Norddalen. Där fanns det en backe som hette duga!

Frapå vårkanten när solen började värma lite och det blev dagsmeja ville Far alltid att vi skulle åka på Ljustern. Helst över den, och upp i skogen på den andra sidan. Det var inte alls roligt. Inte nog med att det var så långt att man kände sig svimfärdig innan man väl var hemma - nej, det allra värsta var att på sjön fick man alltid 'stöp'. Det var is som fastnade under skidorna. Sedan var det ajöss till allt vad glid heter. Det var hopplöst. En gång efter en sådan skidtur, när jag hade kommit hem grinande och snörvlande och frös om både händer och fötter, hörde jag hur Mor i ett annat rum gnatade på Far för att han hade dragit iväg med mig alldeles för långt. Far svarade: "Hon (jag, alltså) är så stark och duktig, så det är ingen fara alls..." Tänk, då blev jag pigg i en handvändning! Där ser man vad nyttigt det är med lite beröm.

När jag var riktigt liten brukade Far linda in mig i en massa fårskinnsfällar och stoppa ner hela byttet i en sparklåda som var fastspänd på en spark. Fårskinnen var mjuka och sköna och luktade gott. Det roliga tog dock snart slut - jag kunde ju inte röra mig. Knappt andas. Om man som jag har anlag för cellskräck är det extra hemskt att känna att man inte kan röra sig. Och inte kunde jag säga något, för det var innan jag hade lärt mig att prata.

HELGFIRANDE

När det var jul, påsk eller midsommar hade vi ofta besök av släktingar. I synnerhet av Mors yngsta systrar som var tvillingar och ogifta. De var lika som bär och hette Lisbeth och Greta. Första gången som jag såg dem tillsammans blev jag rädd - jag trodde att jag såg dubbelt.

Jularna var trevliga på sitt sätt. Men ute var det mörkt och kallt - och jag var så himla rädd för tomten! Jag brukade springa och gömma mig i skrubben under trappan när han kom. En gång, sedan jag hade lockats fram, lyckades de vuxna även få mig att sitta i tomtens knä. Då bar det sig inte bättre än att jag i rena förskräckelsen kissade på mig. På tomten också. Det konstigaste med den tomten var att han hette Lisbeth. Precis som min moster!

Påskarna tyckte jag allra bäst om. Oftast var det snö kvar, men gräsfläckar började titta fram här och var och väckte minnen från sommaren som varit... och förningar om sommaren som skulle komma. Det var dagsmeja och takdropp - som frös till spännande istappar under natten. Det var islossning på Dalsbysjön. Smältvatten porlade i vartenda dike, och det var långa blånande dagar...

Påsktuppen värpte granna påskägg med godis i. Och vi var påskkäringar och sprang runt i alla gårdar och ropade GLAD PÅSK!

På midsomrarna hade vi en liten majstång på småskolans gård och lekte och dansade kring den. Vi småflickor hade brandgula kulldräkter på oss med blommiga mössor och sjalar, randiga förkläden och svarta lackskor. Sedan brukade jag få gå med Far en sväng ner till festplatsen i Säterdalen. Där var det ett fasligt ståhej; massor med folk och tingel-tangel! Zigenare och Tivoli! Jag var hela tiden rädd att jag skulle tappa bort Far i röran. Jag släppte honom inte en sekund. Egentligen tyckte jag allt att det kändes bäst när vi väl var hemma igen.

'RANSONERINGSTIDEN'

Sverige deltog egentligen inte i andra världskriget - men eftersom nästan alla andra länder gjorde det, även våra närmaste grannar Norge, Finland och Danmark, så påverkades även livet här av kriget. Det var ont om mat och andra varor, i synnerhet sådana som vi brukar importera. För att t.ex. socker och kaffe skulle räcka åt alla delades det ut 'ransoneringskort'. Varje gång som man handlade klipptes det bort en ruta av kortet och när alla rutorna var slut fick man inte handla mer. Min farmor sparade gamla ransoneringskort så att vi skulle kunna leka affär med dem. Socker var det som sagt ont om, så marsipan och andra sötsaker förekom inte ofta. Ovanpå tårtor brukar det ju vara en marsipanros. Sådana hade farmor också sparat åt mig. Hon hade även fått marsipanrosor av sina bekanta så jag fick en hel papperspåse full. Ingen stor påse, men i alla fall.

När det var rast brukade jag ibland gå och prata med de stora skolflickorna. Nu tänkte jag vara snäll och bjuda dem på lite marsipanrosor. Jag gick till skolgården. Jag fick vänta en bra stund. Jag öppnade påsen och tog upp en ros. Den var mörkröd. Det fanns skära och vita också. Just som jag satte tänderna i den röda rosen kom skolbarnen utstormande. Jag gjorde då en pinsam upptäckt: Det var inte marsipanrosor! Det var 'kristidsrosor' som inte alls var gjorda av riktig marsipan utan av någon annan smörja som kallades för 'surrogat'. Det smakade vedervärdigt! Och ros-skrället färgade av sig så jag blev illröd om munnen. Skolbarnen gapskrattade åt mig. Vilken nesa! Jag som bara hade tänkt att vara snäll. Det kändes som ett stort misslyckande. För att få upprättelse beslöt jag i detta läge att låtsas att det var riktig marsipan i de övriga rosorna och att de var jättegodas. Att bjuda var nu uteslutet för då skulle ju min list ha genomskådats. Alla blev så sugna att de riktigt stod där och dreglade - alltmedan den hårda slemmiga klumpen för var tugga växte sig allt större i min mun... Det var en stor lättnad när rasten plötsligt tog slut och alla barnen försvann in i skolsalen och jag stod där ensam med min påse igen.

JAG ÄR VEGETARIAN

Jag tyckte mycket om djur. Inte alla, men de flesta. Nyckelpigor och grodyngel till exempel - fjärilar, fåglar, kaniner och ekorrar... Ja, lite av varje helt enkelt. Jag kände också en stark dragning till det som var magiskt och mystiskt. Första gången som jag fick se svanar blev jag alldeles till

mig av upphetsning. Det var för att jag hade hört en saga om en prinsessa som bodde östan om solen och västan om månen och som ibland med sina tärnor kom hit till jorden iklädda 'svanhann'...

Om man råkade vara ute lite för länge på kvällen så hände det, att kattugglorna skrek: "*GÅÅ HEEM - GÅÅ HEEM*"... Då var det bäst att lägga benen på ryggen och kuta hem allt vad tygen höll!

Det var också roligt med alla djur som bönderna runt omkring hade. Kor och stadiga ardennerhästar, grisar och höns. Det var tryggt och trevligt med klappret av hästhovar på vägen. Och med korna som betade i hagarna, mjölkstinna och råmande vallades de hem i långa rader om kvällarna. Den tunga varma kolukten låg kvar i luften en lång stund efter det att de hade gått förbi. Och på vägen låg det en och annan komocka. - Doften av slåtterängar och hölass. Det stillsamma knattret av slåttermaskinerna. Här och där klangen av en koskälla. Det var vardaglig trygghet. Granne med banvakten bodde en snäll tant som bara hade en ko. Ibland följde jag med henne ut och gick med kon. Vi höll kossan i ett långt och tjockt rep. Vi gick till 'Herråkern' där hon kunde beta och vi kunde gå och prata lite.

När jag hade blivit vuxen skaffade jag mig två getter som hette Mira och Gullspira. De var så snälla och fina. Mira var grå och Gullspira vit. De var 'kulliga', dvs. de hade inga horn. Det var nog tur, för det hände att de försökte stängas ändå. I synnerhet om någon främmande kom och de ville vakta mig. Om då inte främmandet såg upp i svängarna, så kunde det allt få sig en 'kyss' i baken! Jag mjölkade dem morgon och kväll och gjorde ost och messmör av mjölken. Det är mysigt att mjölka en get, att sitta där på huk och luta pannan mot den varma djurkroppen och försiktigt klämma på spenarna så att mjölken strilar ner i hinken. Ibland vrider geten på huvudet, och ger en en kärleksfull och avlång getblick. (Den som undrar vad jag menar med 'avlång' får själv se en get djupt i ögonen.)

MITT TOTEMDJUR (?)

Det finns något som kallas för fobi. Det är en slags skräck. Alltså samma ord som i klaustrofobi, eller cellskräck, som jag redan har berättat om. Människor kan lida av t.ex. hundfobi eller ormfobi osv. Jag tror att jag från början måste ha haft någon slags kattfobi. Det kanske låter lite lustigt, men det var det inte. Jag var inte rädd för alla katter, och inte alls för små kattungar. Nej, jag hade en konstig idé om, eller känsla av, att jag en vacker dag skulle bli överfallen av ett lejon! Det var absolut inget skoj utan för mig var det blodigt allvar.

En söndag tog vi en långpromenad över Norddalen och Mårtensgård och tillbaka hem över Säterdalen. Jag kan inte ha varit så värst gammal för jag fick åka vagn. Hela tiden visste jag att vi skulle möta ett lejon! Jag var skräckslagen och försökte att varna de vuxna, men de fattade inte vad jag pratade om. När vi till slut kommer upp för dalbacken, vad får jag se högt uppe i ett stort träd om inte en kolossalt stor gul katt som stirrade mig rätt in i ögonen!! Jag blev så paralyserad av skräck att jag knappt kunde andas och inte fick fram ett ljud. Jag kunde bara peka på den för att

desperat försöka påkalla någon vuxens uppmärksamhet, försöka få någon att inse faran... Att varna dem!

Efter denna händelse försvann efterhand min lejonskräck, eller kattfobi eller vad det nu var.

BADHISTORIER

Vi barn badade då och då i en avlång plåtbalja på köksgolvet. Vattnet måste värmas på spisen. Jag kan inte påstå att jag tyckte att det var skönt. Troligen påminde hela situationen alltför mycket om den där visan där de elaka sjörövarna skulle koka Albertina.

Jag glömmer aldrig den första gången som jag utsattes för en handdusch med varmvatten. Det var en gång när vi var och hälsade på släktingar som hade badrum och mina mostrar tyckte att jag borde bada. Det fick de anledning att ångra! Jag hade nämligen strax innan råkat få se hur en grannbonde slaktade och skällade en gris. Så när de nu siktade på mig med den fruktansvärda ångande duschen och 'sköt'... ja, då var jag övertygad om att det var någon slags avlivningsmaskin. Jag till att gallskrika! Jag fick då så mycket vatten i munnen att jag tappade andan och verkligen höll på att tuppa av. När jag fick luft igen skrek jag ännu värre!

Mina tvillingmostrar tyckte att det var då märkvärdigt om de inte skulle kunna duscha den envetna ungen! Så de slutade inte förrän det ringde på dörren och grannarna från våningen under kom och undrade vad i hela världen de höll på med...

Ibland gick vi också och badade i ett varmbadhus som låg mitt i Säter. Hela familjen kunde inte gå samtidigt dit, det var skilda baddagar för damer och herrar.

FÖRE FRYSBOXENS TID

Lite emellanåt, troligen var fjortonde dag, kom fiskhandlare Hellström farande nerför 'réna' med häst och vagn. Han sålde färsk fisk. Vi brukade alltid handla av honom. Hellström bröt på vintern stora isblock ur Ljusterns is. De förvarades sedan hela sommaren under en massa sågspån i en bod.

Han var tvungen att ha is för att fisken skulle hålla sig färsk. Det var ju innan det fanns kylskåp och frysboxar.

Från ett litet bryggeri i stan kom också dricksköraren regelbundet farande. Han körde lastbil, och höll sig på landsvägen. Av honom köpte vi svagdricka i stora kaggar, någon enstaka gång en läskedryck som hette Loranga. Det var mycket gott båda delarna, i synnerhet svagdrickan.

Vi var bland de första som så småningom skaffade kylskåp. På grund av platsbrist i köket fick det stå i barnkammaren. Grannkarlarna kom in och tittade misstroget på det.

Nu när vi hade kylskåp skulle vi göra glass! Jag visste knappt vad glass var för något och hade än mindre ätit någon. Det måste ha varit min moster Lisbeths idé. Möjligen Fars. Hade det varit något barn som hade kommit med det utmärkta förslaget så är det uteslutet att det hade kommit

till skott. Men det gjorde det! Olyckligtvis var det en mycket varm sommardag. Mor var skeptisk från början och ställde sig helt avvisande.

Nu blev det ett sjå! Ett fasligt vispande och massor med disk. Men se, den dumma glassen ville inte alls frysa i det fina kylskåpet. "Ja, vad var det jag sa!", sa Mor.

Fiskhandlare Hellström blev räddningen. Pojkarna fick kasta sig på cyklarna och i ilfart cykla till stan efter is. Det kom att bli åtskilliga vändor. Sedan fick glassmeten vara i en hink med ispåsar i. Hinken flyttades hela tiden runt huset vartefter som solen vred sig, så att den alltid kom att stå i den djupaste skuggan. Och hela tiden skulle det röras i hinken!

Glass blev det till slut. Den godaste jag någonsin har ätit till på köpet. Till och med Mor fick lov att erkänna att den blev lyckad.

DEN GRÖNA TRÄDGÅRDSMÖBELN

Att sitta vid den solvarma, rödmålade träväggen i den grönmålade trädgårdsmöbeln och dricka saft när fåglarna kvittrade och det sakta susade i de stora björkarna - det tyckte jag om! Det blev alltid många saftkalas i juni månad, då fyllde både jag och mina bröder år. Först jag, sedan Bengt och sist Nisse. På mitt eget kalas var jag förstas en självskriven deltagare. Men sedan var det inte så alldeles givet att jag skulle få vara med. En obetydlig jäntunge, som skulle få sitta där och sulla med de stora pojkarna. Det var ytterst tveksamt om det kunde gå för sig.

Bengt var en ovanligt snäll pojke, så jag fick väl vara med då. Men inte på villkors vis skämma ut mig. Där skulle man sitta, och helst varken synas eller höras. Det var inte alls särskilt roligt. Jag satt och sög på glaset och plötsligt råkade jag bita till lite. KNAK! - I munnen hade jag en glasbit som var formad precis efter min tandrad. Jag hade inte skurit mig det minsta. Det var sannerligen mera tur än skicklighet. Men nu hände något; alla tittade plötsligt på mig! *De såg mig.*

-Brukar hon göra så där?, hördes någon fråga.

-Ibland, svarade jag blygt, med så stadig röst som möjligt.

Då ville alla att jag genast skulle ta en tugga till. Bengt kom till min undsättning och sa att Mor nog skulle bli arg om jag bet sönder fler glas.

Ett något överdrivet rykte om min förmåga att äta glas spred sig oroande snabbt. Till Nisses kalas var jag inte bara självskriven utan det kom även några åskådare som inte alls var bjudna. Jag var nervös. Jag hade faktiskt så ont i magen att jag tyckte att det var bäst att jag låg till sängs hela dagen och inte alls var med på kalaset. Men det gick inte.

Där satt man. Med allas förväntansfulla blickar riktade mot sig. Det är faktiskt inte alltid lika roligt att bli *sedd*. Det var lika bra, att göra pinan kort. Jag bet till. KRASCH!

Det lyckades! Undret hade skett igen!! Jag var själv lika förvånad och omtumlad som de andra. Då kom Mor och undrade vad som stod på. Hon blev mycket arg. Det var tur för mig, för därmed kunde jag avsluta min karriär som glasbiterska med äran i behåll. Men det var otur för mina bröder som redan i andanom tänkte sig, att de skulle kunna låta mig uppträda på cirkus eller så. Då hade de ju kunnat tjäna en hacka på mig.

SNÅLHETEN BEDRAR VISHETEN

En gång en vacker sommardag var en herre som hette Hjalmar Montelin och var rektor vid realskolan i Säter ute och promenerade. När han kom förbi oss tittade han in en stund. Han kanske var törstig eller bara ville vila sig en stund. (Eller hade broder Nils möjligen gjort något litet rac-kartyg?) Hur som helst, han hälsade även på mig och vi pratade lite, och han fick också en teckning av mig. Så tog han upp något ur fickan. Det var en 1-kronas chokladkaka. Och han gav mig den! Hela! Det var häpnadsväckande. Någon bit då och då hade man ju tidigare fått smaka, men aldrig hade jag då ägt en hel chokladkaka.

Det var sommar och varmt och jag hade bara ett par solbyxor på mig. De var sydda av ett ljust bomullstyg och hade resår i midjan och kring benen. Jag gick ut och satte mig för mig själv och begrundade min skatt. Jag tog av papperet och luktade på chokladen. Just då kom en grannpojke och ville leka med mig. Vad i herrans namn skulle jag göra, för dela med mig ville jag då rakt inte. Det återstod bara att stoppa ned chokladkakan i byxorna. Sedan lekte vi, och jag glömde bort alltihop.

Det kom jag ihåg först flera timmar senare när jag kom in i köket för att äta. Det är ju så, att när det är varmt då smälter choklad. När jag alltså kom in i köket pekade Nisse gapskrattande på mig och utbrast: "Titta, hon har skitit på sig!"

Det var egentligen inte något att skratta åt. Jag grät. Så om nu ingen annan tyckte det minsta synd om mig så gjorde jag det själv åtminstone.

FARMOR OCH FARFAR

Far hade en lättviktare. Det var en liten motorecykel. När jag blev lite större fick jag sitta bakpå och blev på det viset ganska berest. Vi hade varsin tjock skinnluva som hjälm och Far hade satt en väska på var sida om bakhjulet så att jag kunde ha ett ben i varje. Det var liksom säkerhetsdetaljerna, det. Sålunda växte min värld betydligt, flera mil åt alla håll. Vi åkte till exempel till Borlänge och hälsade på min farfar och farmor. Farfar hade varit skraddare vid sjukhuset i Säter men när han pensionerades flyttade de till Borlänge.

Farmor kom från Vingåker i Södermanland. Hon var född 1881. Hon hade många syskon och familjen bodde i ett väldigt litet hus som jag bara har sett på kort. Det kan från början ha varit ett soldattorp. Fastän det nog var ganska fattigt berättade hon ofta med värme och saknad om sin barndom. Jag tror att det berodde på att alla tyckte mycket om varandra. Nästan alla syskonen utvandrade när de blev vuxna till USA, liksom många andra svenskar gjorde på den tiden. En bror som hette Oskar som Farmor tyckte extra mycket om flyttade till Visby på Gotland men det slutade illa, han ramlade ner från ett tak och slog ihjäl sig.

Farmor tyckte mycket om djur, till och med ormar. Hon påstod att hon och hennes syskon brukade leka i en grotta där det fanns ormar. Hon var säker på att ormarna kände igen dem. När hon blev gammal nog att skaffa sig ett arbete och försörja sig själv skulle hon bli piga i Stockholm. Det var säkert inte ett så vidare roligt arbete alla gånger. Men Farmor hade tur. Hon fick plats

hos en snäll ensam herre som redan hade en hushållerska som också var snäll. När hon pratade om den herrn sa hon alltid 'redaktörn', jag vet inte vad han hette. Han hade ett par väldigt stora hundar och hennes arbete blev att rasta och sköta dem. Det passade henne precis! Hon hade tänkt spara pengar till en Amerikabiljett, men det bar sig inte bättre än att hon råkade träffa Farfar när hon var ute med de där hundarna. Han arbetade med att köra hästspårvagn, och när han skötte om hästarna så föll det sig helt naturligt att han började språka med flickan med de stora hundarna. (Men det grämde allt Farmor lite så länge hon levde att hon aldrig kom iväg till Amerika.) Farfar var egentligen skraddare. Varför han arbetade som hästspårvagnsförare vet jag inte - kanske tyckte han att det var friare, eller också ville han ha lite omväxling. Hans förfäder var valloner som hade invandrat till Sverige och Uppland på 1600-talet. Själv var han uppvuxen på en bondgård i norra Uppland. Hans mamma som var en skicklig väverska kom från en fiskarsläkt i Roslagen.

Så gick det som det brukar gå - Farfar och Farmor gifte sig och fick barn. Min far föddes i Adolf Fredriks församling i Stockholm den 30 juni 1905 - det var samma dag som en kolossalt stor kommet slog ner i Sibirien. Efter ett år fick han en liten syster som fick heta Eivor. Den lilla familjen bodde kvar i Stockholm tills Far var en 4 - 5 år, och han mindes ganska mycket från de åren till exempel hur han finkladd fick sitta på sin pappas arm när han gick till slottet för att titta på Oscar II där han låg på 'lit de parade'. Han kunde också berätta att det hände att Farfar fick låna häst och vagn (förmodligen från spårvägen) och hur de åkte genom hela Uppland för att hälsa på i Farfars barndomshem. Det var ett stort äventyr.

När man slutade med hästspårvagnar i Stockholm och i stället började köra spårvagnarna med elektricitet flyttade familjen till en liten gård söder om Uppsala. (Farmor hade sedan alltid en tavla på väggen som visade hur Farfar iklädd paraduniform satt på kuskbocken och körde in Stockholms sista hästspårvagn i stallarna. Tyvärr har den tavlan kommit bort.)

Farmor och Farfar var nog inte några särskilt praktiska personer, och det där med att sköta en gård var inte riktigt deras melodi. Därför flyttade de till Säter och Farfar blev en vanlig skraddare igen. De fick också en till liten flicka, som hette Doris. Far var då 8 - 9 år.

Det var nämligen så att när sjukhuset i Säter var nytt blev det också många nya arbeten där och mycket folk kom flyttande från alla möjliga håll.

BEGRAVNINGEN

En egendomlighet med Farfar var att han var väldigt lik kungen. Alltså vår förre kung, Gustav VI Adolf. De till och med gick likadant. Och eftersom Farfar var en duktig skraddare som gärna gick omkring i en välskraddad kostym och sprätte lite när han var någonstans (han använde alltid spatserkäpp med silverkrycka), så hände det att han togs för kungen. Det tyckte förstås den filuren till skraddare var mycket lyckat! Allra helst då han märkte att någon fotograferade honom i smyg. När han blev gammal och sjuk och slutligen dog var jag fyra år. Jag har inte särskilt många minnesbilder av honom men själva begravningen minns jag mycket väl. Dvs. att det var en begravn-

ning eller varför det var det visste jag inte då. Det var inte vanligt förr att barn fick veta hur det gick till när människor föddes eller dog.

Det var sen höst, nästan vinter, men ingen snö. Faster Doris och kusinerna från Växjö kom. Mina mostrar från Stockholm, min morbror från Göteborg och flera kusiner kom. Farmor kom. Alla vuxna var svartklädda och damerna hade flor för ansiktet. Jag trodde att det var någon slags maskerad. Barnen fick inte vara i vägen, helst inte visa sig. Folk låg och sov lite varstans och det serverades lika mycket mat som på julen. Jag tyckte att det var trevligt!

När det så blev dags för själva begravningen hämtades de vuxna i svarta taxibilar och for iväg. Barnen fick stanna hemma. Märta eller vem det nu var skulle ge oss mat samt hålla ett öga på oss. Knappt hade bilarna försvunnit ur sikte förrän även vi begav oss iväg i rask takt. Jag tillhörde de yngsta barnen och det var inte lätt att hänga med de större. Att springa över plöjda hårdfrusna åkrar är i vilket fall som helst inte lätt. Att grina var ingen idé. Jag fattade ingenting och visste inte ens vart vi skulle.

Målet var kyrkogården, eller rättare sagt ett dike utanför den granhäck som omgärdade den. Knappt hade vi kastat oss ner där förrän bilarna kom sakta körande nu med en svart florbehängd likbil först. Det var inte roligt längre. Det var kusligt! Att sedan ligga där i den vassa granhäcken, och se sina föräldrar och hela begravningsföljet komma där snyftande och gråtande med blomsterkransar och en konstig kista... Far i frack och hög hatt. Hela situationen var så underlig så det går knappt att beskriva. Och Farfar skulle ligga i kistan som de sänkte ner i marken. Det var helt obegripligt.

'PRAT'

Varken Mor eller Far pratade dalmål. Det gjorde jag och min äldste bror. Däremot inte min mellanbror Bengt, konstigt nog. Det var som om dalmålet inte låg rätt i munnen på honom, och det hände att han tjatade på mig att jag skulle prata lite 'finare', mer 'kultiverat'. Han blev senare väldigt duktig i främmande språk, i synnerhet i franska. Vem vet, den där franskan kanske låg där från början och tryckte på. I så fall var det väl inget läge för dalmål.

Bengt var 5 år äldre än jag. Han hade länge önskat sig en liten syster. Jag är rädd, att jag inte precis blev som han hade tänkt sig.

Farmor hade vissa språkliga egenheter. Det var sörmländska, förmodar jag. Hon sa till exempel inte att man hade 'slagit sig', utan att man hade 'stött sig'. Och inte hade man fått ett 'sår', utan en 'skråma'. Det irriterade mig så! Vidare kallade hon halsduk för 'lista' och kaffe för 'java'. Både hon och Far sa för det mesta 'ensammen' i stället för 'ensam' (till mors stora förargelse). Dessutom envisades Far med att mena Stockholm när han sa 'stan'. Medan alla andra människor naturligtvis menade Säter!

INDIANFLICKAN

Man kan säga att Mor hade 'tummen mitt i handen'. Hon var inte särskilt bra på sådana praktiska saker som till exempel att sy. Det var däremot min faster Doris som bodde i Växjö och ibland kom på besök. Med hennes hjälp lyckades Mor sy indianbyxor åt pojkarna. De var av grå flanell med röda och gula decimeterlånga tygremsor fastsydda i sidsömmarna som fransar. Modellen var lite konstig, men man såg i alla fall att det var byxor. Varken Bengt eller Nisse var särskilt intresserade av de där byxorna. Men det var jag! Och så småningom växte jag ju också i ett par.

Det hände ibland att vi åkte tåg till Stockholm och hälsade på släktingar. De där Stockholms-resorna tyckte jag i och för sig var hemska från början till slut. Utom en sak! Jag tyckte att soldaterna som vaktade kungens slott, och även andra herrar i uniform, var mycket stiliga. I synnerhet deras stora, runda och platta skärmmössor som såg ut som små tak. Jag blev så inspirerad av detta att när jag senare kom över en något för stor lejongul basker hade jag den alltid på mig. Det fanns en kant av läder i den, en så kallad 'svettrem'. Det var inte meningen att den skulle synas men jag kom på att om man vek ner svettremmen och sedan nöp till kanten runt om på baskern så fick det hela ett något strutaktigt utseende med platt tak. Det var mycket snyggt och lyckat! Och till detta passade ju indianbyxorna utmärkt.

Jag tyckte mycket om att rita och måla. Jag hade fått en gammal kasserad portfölj av Far. I den förvarade jag mina målargrejor och lite annat som kunde vara bra att ha. Sålunda skrudad i gul basker med skapligt stuk, grå indianbyxor med fladdrande röda och gula fransar och med portföljen under armen gick jag omkring och hälsade på mina tanter och gjorde lite annat också. Allt hade väl varit frid och fröjd, om det inte hade varit för Nisse. Han tyckte att det var pinsamt att jag såg ut så där. Han skämdes för mig! Säg den glädje som varar beständigt. Rätt som det var försvann byxorna. Ingen visste vart de hade tagit vägen. (Men jag misstänker starkt, att det var en som gjorde det - nämligen den gode Nils.)

Därmed falnade även baskerns strålgång. Det hela slutade med att jag blev så himla arg en gång när någon sa något nedsättande om den att jag i vredesmod gick hem och grnade. Sedan snöt jag mig i den och kastade den.

MIN BROR NISSE

Nisse var 9 år äldre än jag. Han var en riktig spjuver! Han var ofta ute i skog och mark. Han blev mycket riktigt skogvaktare som vuxen, en äkta vildman kan man säga.

En gång bjöd han på äggtoddy. Sådana delikatesser vankades det inte alltför ofta - det var så gott! Sedan skrattade han jättemycket och talade om att äggtoddyn var vispad av kråk- och skat- ägg.

Han var en baddare att gå på stylvor. De blev högre och högre. Han måste klättra på en stega för att komma upp på dem. En gång när Mor, eller kanske var det Märta, höll på att bädda sängarna på andra våningen; vad får hon se, om inte Nisses huvud som kommer guppande förbi fönstret! Hon blev något till förskräckt!

Han var lite hygglig också. När jag var nyfödd och Mor och jag kom hem i taxi från Falu BB hade han gått mycket långt för att möta oss. Han fick stå länge, länge ute på Solvarbo-skogen och vänta innan bilen äntligen dök upp. Det talade han om för mig när jag fyllde 50 år. Det var inte utan att jag blev lite rörd.

FARMOR FLYTTAR TILL DALSBYN

När Farfar hade dött flyttade Farmor så småningom till Dalsbyn, där hon hyrde en liten stuga. Jag fick då ytterligare en anledning att gå till Dalsbyn. Farmor var inte precis som andra tanter. Hon följde t.ex. gärna med och klättrade i dalbackarna. Hon tyckte inte ens att det var särskilt konstigt om jag hade lite grodrom i fickorna. Ibland lekte vi hårfrisörska, och då fick jag klippa henne. På riktigt! Det kan jag faktiskt inte förstå hur hon kunde låta mig göra.

En gång blev hon dock mycket arg på mig. Det var när jag bet i den silverfingerborg som hon hade fått i förlovningspresent av Farfar. Bara för att jag inte fick göra något som jag ville! (Jag har den fingerborgen kvar. Man ser tydliga bitmärken i den trots att Far fick buckla ut den så gott det nu gick.)

Hon hade aldrig lärt sig att cykla. När hon var liten fanns det inga cyklar. Jag försökte att lära henne men det gick inte.

På söndagarna gick hon i kyrkan. Då bar hon hatt och handväska och hade psalmboken med sig. Högmässan var klockan 11. Det var långt att gå men ibland följde jag med. Vi gick hand i hand. Hennes hand kändes lite tunn och skrynklig. Den höll min i ett fast grepp.

Vi satt långt bak. Jag fick lov att vara alldeles tyst. Hon gick dit för att det var en gammal vana och trygghet men främst tror jag att det var för psalmsångens skull. Hon sjöng alltid med, lite gällt och entonigt och med stor inlevelse.

SKURKEN

Det hände också en hemsk sak som man helst skulle vilja glömma: Farmors hyresvärd hette Jöns Göran. Han bodde i ett ganska stort hus som låg på samma gård som Farmors lilla stuga gjorde. Han verkade inte särskilt trevlig men vi hade just inget med honom att göra. Man fick t.ex. inte ens ta någon fallfrukt, även om den bara låg och ruttnade och det fanns hur mycket som helst.

Farmor hade ett rätt så stort kök och ett litet rum. Det fanns också en kallfarstu och en trappa upp till vinden där det fanns ytterligare ett rum men det hyrde hon inte.

Plötsligt en dag dök ett okänt herrskap upp. De hette Elsa och Joachim von Löch och skulle öppna en konsthandel i stan. Han kallades sedan allmänt för 'Löchen' och hon för 'Löchan'. Han bröt på tyska, bar monokel och sa att han var baron. Hon var ganska tjock, hade svartfärgat hår, genomskinlig blus, mycket kort och snäv svart kjol, mycket tjocka lår och mycket höga klackar.

Vad hon var vet jag inte men det gick vissa rykten. De hade också en stor afghanhund som verkade farlig, kanske var han bara hungrig.

Det här sällskapet skulle bo i vindsrummet ovanpå Farmor. Troligen hade den snåljäpen Jöns Göran räknat ut att det blev gratis värme där, för när Farmor eldade nere hos sig blev skorstensstocken som gick genom vindsrummet också varm. Detta arrangemang var inte alls roligt för Farmor. Herrskapet von Löch var ena riktiga slarvrar. Förutom att de osnyggade omkring sig grälade och väsnades de om nätterna så att Farmor inte kunde sova. Men hon tyckte att det allra värsta var att de vanskötte den stackars hunden. Den hade till och med en stor hårlös fläck, om den nu hade blivit skållad eller vad det var.

Farmor hade skinn på näsan. Hon var inte rädd att säga ifrån när hon tyckte att någonting var galet. Hon talade om för baron von Löch vad hon tyckte om hans hundhållning.

En natt slet han upp Farmors köksdörr och kastade sig över henne, och sparkade henne som en galning och slog halvt ihjäl henne...

Det hände en sommarnatt. Vi var bortresta. Mor och Bengt och jag var på västkusten och hälsade på släktingar. Far ringde en tidig morgon och berättade vad som hänt. Det var rent obegripligt hemskt.

VILLAN

På en kulle på andra sidan av en åker låg ett stort gult hus som hade verandor och balkonger både bak och fram. Det var mycket fint. Och mycket olikt alla andra hus och små röda stugor i omgivningen. En stor och vildvuxen fruktträdgård omgav 'Villan', som huset allmänt kallades. Flera familjer bodde där. Min bror Bengt hade en kamrat där, det hände att jag följde med honom dit. Så såldes huset och alla utom ett äldre par som hette herr och fru Karlsson flyttade därifrån.

Plötsligt kom det en familj från Stockholm, eller närmare bestämt Saltsjöbaden, ditflyttande. Det var familjen Berg. De hade fem barn, fyra flickor och en pojke. Senare när vi pratade om dem sa vi aldrig 'Bergs' utan alltid 'Villans'.

Alla känner väl till hur det var när Pippi Långstrump flyttade in i Villa Villekulla. Det här var något liknande! Bengt och jag blev, åtminstone till en början, en slags Tommy och Annika-figurer. Barnen hette Gunnel, Sigrid, Lars, Ulla och Karin. Bengt var mest jämngammal med Gunnel och Sigrid, jag med Lars och Ulla. Ulla var fem dagar äldre än jag vilket hon inte var sen att påpeka. I kraft av detta övertag kom hon senare att få fatta många avgöranden som gällde våra förhållanden. Och jag min dumma gås, tyckte inte att det var något fel med det.

Jag var själv ett ganska företagsamt barn - men se, i jämförelse med Ulla kom jag till korta! Inte nog med att hon var fem dagar äldre och därmed, som vi båda ansåg, mycket förståndigare - hon hade ytterligare ett stort övertag: Hon hade gröna ögon. Det var kattögon, sa hon och egentligen

var hon ett nattdjur som kunde se i mörker. Tänka sig! En annan stackare som var mörkrädd. Och spökrädd. Det var inte Ulla! Inte det att hon betvivlade att det fanns spöken... men rädd för dem! Sällan!

När vi senare kom att göra ganska många hyss och det blev förhör hade hon två standardsvar, alltså om någon vuxen upphetsat frågade varför i all världen vi hade gjort si eller så... eller *hur* vi hade kunnat komma på något så dumt...

Lilla Ulla svarade då mycket bestämt och med troskyldig min: "Bara för att vi ville det!" eller "Så gjorde vi *alltid* i Saltsjöbaden!" Därmed lät hon förstå att det var slutpratad om saken. Det var mycket imponerande.

Men det fanns i alla fall en konst som jag behärskade bättre än Ulla. Det var att knyta rosetter. På den tiden skulle de flesta skor knytas med skosnören. Jag fick knyta både Lars och Ullas och Karin och mina skor. De tyckte att jag var så duktig! Jag kände mig mycket hedrad.

Jag lekte också mycket med Lars, ofta lekte vi tillsammans alla tre. Lars var inte som andra pojkar som jag kände. "Han är en särling", sa Mor. Hon hade av någon anledning ett särskilt gott öga till honom. De delade också ett stort intresse för krukväxter och bytte ibland blomskott med varandra.

Och han var, så liten han var, duktig att laga mat. Både Lars och jag hade tidigt egna trädgårdsland som vi var mycket intresserade av och omsorgsfullt skötte.

Man kan säga, att i alla de 'projekt' som vi skulle komma att ge oss i kast med hade Ulla en praktisk syn på saken, Lars en vetenskaplig och ekonomisk och jag en romantisk.

De kallade liksom jag inte sina föräldrar för 'Mamma' och 'Pappa' som de flesta barn gjorde, utan sa 'Mor' och 'Far'. Varför vi gjorde det vet jag inte. Det var egentligen konstigt eftersom både Mor och Far själva hade kallat sina föräldrar för Mamma och Pappa.

FOSTERSYSTRARNA

Jag kom efter hand att lära känna denna gula villa utan och innan. Varje skrymsle och vrå från källare till vind. För att inte tala om trädgården med massor av fruktträd, spännande uthus och bodar av alla de slag.

Jag både sov och åt i Villan alltsomoftast. Det där med maten var en sak för sig. Jag var ett kräsmagat barn, det vill säga det var inte så värst mycket som jag tyckte om att äta. Så när jag kom hem från Villan och Mor frågade vad vi hade ätit, och jag till exempel svarade 'bakade kastanjer' eller 'marinerad vitlök' trodde hon knappt sina öron. Hon fick då lov att om igen fråga om det verkligen var sant att jag hade ätit det eller det... "Ja, jag törste inte låta bli" var min enkla förklaring av detta mysterium.

En annan sak som jag inte var van vid men snabbt fann mig i, var att ingen fick sätta sig till bords förrän Villans Far som hette farbror Einar, först kommit och satt sig. Där stod vi alla snällt

och lite högtidligt bakom våra stolar och väntade. Jag förstår inte hur det gick till att lära barnen något sådant men det hade uppenbarligen lyckats.

De hade ingen jungfru, annat än någon kortare period. Däremot var deras mormor ofta där och hjälpte till. Eftersom min mormor var död hände det att jag också kallade henne 'Mormor' av bara farten. Det fick jag så gärna. Hon sa, den sista gången jag träffade henne (hon var då hundra år och låg på ett sjukhus i Stockholm), att hon räknade också mig som ett av sina barnbarn. Det var rart sagt.

Farbror Einar var ingenjör och tant Yvonne (som för övrigt tidigare varit gift med Sven Jerring) var konstnärinna. Det mesta av hennes tid gick nu emellertid åt att sköta det stora huset och alla barnen. Hon och Mor blev goda vänner. De träffades ett par timmar varje onsdagseftermiddag och drack kaffe och stoppade strumpor. Hon sa till Mor att jag var 'konstnärligt begåvad'. Det tyckte nog Mor egentligen inte var mycket att ha till begåvning. Men det tyckte Far, för det var just jämt vad han själv hade ansetts vara.

Ja, familjerna umgicks så flitigt att vi till slut ansåg att vi borde vara släkt. När Ulla så, på sitt radikala sätt, bestämde att vi borde byta blod med varandra för att ingå fostersystemskap var det inte mycket att säga om det. (Jag som inte ens tålde att se blod... Hjälpl!) Så skedde dock. Det gick så till att vi med en nål stack hål i var sitt finger och sedan höll dem mot varandra.

PARADISET

Eftersom vi hade äldre syskon hände det i både deras och vår familj att någon vuxen läste högt för barnen. Vi hade hört många böcker som inte precis var avsedda för vår ålder t.ex. Robinson Crusé, Barnen från Frostmofjället och många folksagor som Prins Hatt under jorden osv. Det inspirerade oss mycket; vi sökte vildmarksäventyr! Vi drog mot den vilda skogen på Ovangårdsberget! Och till dalbackarna! Näsåkerspussen fick vara 'Världens ände' och en traddunge vid bortre ändan av Dalsbysjön var 'Paradiset'.

På vår vind fanns det en skata, fladdermöss, spöken, en svart gammal gungstol, en trasig cykel... men på Villans vind fanns det vackra balkkläningar och hattar med strutsplymer. Tant Yvonne hade dansat i dem i sin ungdom i Stockholm.

En gång när vårkänslorna rakt hade stigit oss åt huvudet kunde vi inte låta bli att sätta på oss grannlåten. Nu var vi riktiga älvor! Paradiset lockade oss! Vi dansade iväg över åkrarna i svävande krumbukter med leran skvättande runt benen! Mot våra drömmars mål! Vi sjöng för full hals våra improviserade vårsånger. Det måste ha varit en jämmerlig låt, för vad vi kunde så inte var det att sjunga.

Det blev mindre underbart när vi väl var framme i Paradiset. Förtröllningen liksom bröts när vi upptäckte att klänningarna var både smutsiga och trasiga... Jag har en känsla av att jag därefter höll mig borta från Villan i flera dagar, fegt nog.

RIKTIGA RACKARJÄNTOR

Vi fick inte i onödan gå in till Mor i skolsalen eller på annat sätt störa undervisningen. Hon kanske hade onda föraningar om vad som komma skulle; för när Ulla och jag dansade spritt nakna i solskenet på källarkullen på skolgården, högt sjungande våra specialsånger - ja, då blev det allt si och så med skolbarnens koncentration... Mor var dock måttligt road.

Och rakt förfärligt arg blev hon när vi satte bajskorvar på långa pinnar och gick förbi på vägen utanför skolsalen och viftade med dem och skrek: "*KORV TILL SALU... PRIMA KOOORV... KOM OCH KÖÖÖP...*" Då kunde skolpojarna inte ens hålla sig kvar i skolbänkarna! Det hjälpte inte heller, att Ulla sa att "så gjorde vi alltid i Saltsjöbaden..." Nej, vi fick inte leka med varandra på flera dagar.

'Barnen från Frostmofjället-leken' gick så till att en råkall vintereftermiddag tog vi någon kall och lagom slemmig grötrest el. dyl. som vi hittade i skafferiet. Den lade vi i en gammal papperspåse. Så gick vi ut, helst utan eller möjligen med blöta vantar. Vi kom nämligen fortare i stämning på det viset. Vi åkte spark ner till Dalsbyn och hela tiden pratade vi om hur svårt och hemskt allting var. Hur övergivna vi var. Ensamma i hela världen. Då började vi gråta. På riktigt. Å, vad vi tyckte synd om oss - och om alla andra stackars små barn i världen. Nu var det dags för gröten. Den skulle ätas med blåfrusna fingrar och blandades med snor och tårar.

MORS BÄSTA FILT

En Robinson Cruse-variant var att vi skulle träna oss att leva primitivt under svåra förhållanden. En gång hade vi till exempel lånat en filt hemma hos oss och skulle ut på en sådan träning. Det var på våren och det var mycket blött och slaskigt. Vi hade tänkt göra oss ett tält av filten. Jag ville att vi skulle slå upp det i en solig och trevlig skogsbacke. Det ville inte Ulla. Hon tyckte att det skulle vara alldeles för fjuttigt och inte det minsta härdande.

Därvid fick det bli. Lars var med men han tyckte ingenting. Utom möjligen att alltihop var ett idiotiskt jäntpåhitt. Men det sa han i alla fall inte utan han gjorde bara som vi sa åt honom. Ut mitt på den allra största åkern skulle vi! Det blev mitt emellan Dalsbybacken och Norrdalsvägen, det. Klafs, Klafs...

Mor tog sig en liten eftermiddagspromenad efter skolans slut. Hon fick då syn på något häpnadsväckande underligt mitt ute på en stor åker. Om man sätter en pinne i backen, eller som i detta fall en gammal gårdsgårdsstör, och hänger en filt på den blir det inte precis mycket till tält. Filten har en tendens att hänga rakt ner liksom. Även om man så gott det nu går försöker att hålla ut kanterna och fästa dem vid marken genom att lägga på små jordhögar. Det är inte heller det lättaste att gräva utan spade.

Hon kunde inte bli klok på vad det var. Hon måste helt enkelt gå dit! Trots den eländiga lerväl-lingen. När hon kom närmare tyckte hon att någonting verkade märkvärdigt bekant. Men var det inte hennes egen filt! Och tre oroväckande stora knölar under den!

Vi blev lika förvånade vi, då tältduken plötsligt slets upp när vi låg där och härdade oss som bäst.

FRILUFTSLIV

Vi sov också i ett riktigt tält ibland. Första gången skulle vi sova i Villans trädgård. Jag förmodar att vi hade fått hjälp av någon vuxen att sätta upp det. Karin var också med. När vi äntligen skulle försöka sova började hon gråta. Det var precis vad jag själv hade lust att göra men det gick ju inte för sig. Vi var rädda! Jag längtade hem! Nu hade jag ju tur som kunde skylla på Karin så trots att både Lars och Ulla protesterade gick de till slut med på att vi skulle flytta tältet närmare huset. Det slutade med att vi med rysligt stort besvär slog upp tältet på deras stora veranda. Vi blev tvungna att ta både hammare och spik till hjälp.

Klockan halv fyra på morgonen lyste solen rakt på tältet och vi vaknade alla. Någon, troligen flera, hade kissat på sig.

Det gick inte att väcka en människa i hela huset. Vi gick hem till mig. Det var lika illa där. Alla sov som stockar!

Vi gick till Dalsbyn. Klockan var nog framåt fem när vi knackade på hos Farmor. Och tänk, där satt hon och drack sitt morgonjava. Hon blev till och med glad över att se oss!

STRÅLANDE FRAMTIDSUTSIKTER

Farbror Einar drev en liten pulkfabrik i Säter. När så småningom våra utflykter även började utsträcka sig till stan besökte vi honom ibland. Han ville liksom Mor helst inte bli störd på sitt arbete. Jag har en bestämd känsla av att han var mycket måttligt road av våra besök.

Huset som var fabriken finns kvar men för övrigt revs alla de kvarter som vi blev mest hemmastadda i när den nya vägen skulle byggas.

Ibland gick vi ända bort till en knäckebrödsfabrik som låg bortom järnvägsstationen. Det var långt att gå. Belöningen för mödan var att det luktade så gott där. Det doftade helt enkelt underbart av nybakat bröd. Vi kunde länge stå där och sniffa och njuta.

Lars och Ulla och jag var förståndiga barn. Det tyckte vi själva i alla fall. Vi planerade att starta en fabrik för att trygga vår framtid. Jag tyckte att vi skulle satsa på ängsull. Det stod ju att läsa i 'Hattstugan' hur lönande det kunde vara. Vi tog oss med mycket stort besvär till myren med en skottkärra. Här skulle skördas!

I detta läge började jag dra mig för att gå ut på myren. Dels var jag ju faktiskt förbjuden hemifrån att göra det, dels var det det där med NÄCKEN... Lars började muttra om att han tvivlade på själ-

va idén som sådan ... Och Ulla blev arg när det gick upp för henne att hon nog skulle få göra hela grovgörat ensam, så att säga.

Nej, vi fick lov att satsa på något annat. Det blev blålera. Vi kände nämligen till ett ställe nära stranden i Ljustern där det fanns prima blålera. Man kunde dra upp den i stora sjok. Vi hade en gammal cykel på vars pakethållare vi lade sådana lersjok. Det rann visserligen lite lera ner efter hjulet men det var ändå ett praktiskt och bra sätt. Ett visst svinn får man lov att räkna med när det gäller så avancerade saker som att starta en fabrik. Vi tillverkade mest koppar och fat men också alla möjliga andra små saker. När de torkat målade vi dem med vattenfärger. Det höll vi intensivt på med i minst en vecka. Vi anade en strålande framtid med lysande affärer. Vi var mer än nöjda! Vi planerade att låta en del gå på export.

Av begripliga skäl fick vi lov att ha fabriken utomhus. Och en morgon när det hade regnat hela natten var hela härligheten förstörd. Det återstod bara att lägga ner verksamheten.

SKOLSTART

När det blev dags för oss att börja skolan fick vi gå i olika skolor eftersom vi bodde på varsin sida av sockengränsen. Dessutom skulle jag börja ett år för tidigt, alltså när jag var 6 år. Det berodde inte på att jag var särskilt duktig utan på att det hade mina bröder gjort och så skulle Mor bättre kunna veta var jag höll hus. I själva verket var jag nog inte ens skolmogen när jag var 7 år. Om jag någonsin blev det. Nog för att jag lärde mig att sitta still och läsa och räkna (nåja,) och till och med vara tyst... men jag tyckte aldrig om att gå i skolan, jag kände mig instängd och vingklippt. Felet kanske var att jag var så van vid skolvärlden att jag aldrig tog den på allvar.

Tro nu inte att Villans och mina vägar skildes för det. Ånej, de har kommit att korsas många gånger under årens lopp. Mitt i den granna utsikten från Villan låg det på den andra sidan Dalen ett stort berg. Det kallades för länge sedan för 'Långberget'. Det blev så att både Ulla (som under flera år varit kommunfullmäktiges ordförande!) och jag kom att bo på detta berg. Och på det har också våra barn vuxit upp tillsammans.

MORMOR OCH MORFAR

Min mormor var född 1881 (liksom för övrigt både Farmor och Villans mormor var). Hon kom ursprungligen från Falköping i Västergötland. När hon var i 7-årsåldern flyttade familjen till Örebro. Hon hade tolv syskon. Hennes pappa och hans fem bröder var alla tjänstemän vid Statens Järnvägar. Familjen var välbeställd och bodde i ett stort hus nära järnvägen. Mormor föddes ungefär mitt i syskonskaran. (En konstig sak är att inte många av alla dessa barn fick några egna barn. Så vitt jag vet blev heller ingen av dem ens 70 år gammal utan de hade alla dessförinnan dött i cancer. Kanske fick de som barn i sig mycket förorenad luft, och kanske också andra miljögifter, där de bodde nära järnvägen?) När de äldsta barnen var vuxna, var de yngsta fortfarande småbarn. De äldre utbildades till ingenjörer, sjuksköterskor och lärarinnor. När Mormor stod på

tur dog plötsligt hennes pappa - och nu fanns det inte längre pengar till dyra utbildningar åt de många barnen. Lika glad för det var Mormor, hon var en ung och levnadsglad skönhet som just hade träffat 'vackre Calle' och hon ville i vilket fall som helst bara gifta sig med honom. Det var ingen mindre än Morfar det, han hette egentligen Carl-Eric. Han hade fem systrar och hans far var byggmästare i Örebro. Familjen härstammade från en stor bondesläkt på Närkeslätten. Om det nu berodde på att alla systrarna hade skämt bort honom eller vad det var - men så vitt jag kan förstå var han nog en 'kvinnokarl'. Mormors mor som var ett rekorderligt fruntimmer var mycket tveksam till detta äktenskap. Men det fick väl gå. Någon fattiglapp var i alla fall inte Carl-Eric.

KÖPING OCH MARIANNELUND

När Mormor och Morfar var nygifta flyttade de till Köping och drev där en stor och fin affär. De hade flera anställda i affären och tjänstefolk i hemmet. Snart föddes lilla Märta. Den första stora smällen kom när hon dog innan hon fyllt ett år. Sedan föddes i rask takt först Mor (Morfar lär ha varit besviken att hon inte var en pojke), sedan Britta och Hans-Olle. Nu hände det något mystiskt. Familjen lämnade affären och Köping och allt. Det var någonting med Morfar och pengar och fruntimmer. Det pratades aldrig om saken, så ingen vet säkert vad som egentligen hände.

De flyttade till Mariannelund i Småland för att där börja på ny kula. Troligen fick de ekonomisk hjälp från släkten. Nu var inte längre vare sig affär eller bostad så värst fina, men av det bohag de hade och av gamla foton att döma ser de inte precis utarmade ut heller. Däremot är det oskuldsfulla och förvåntansfulla leende som man ser på Mormors förlovningskort som bortblåst. Tio år senare ser hon mycket allvarlig ut. Vacker är hon dock fortfarande. Det kan man däremot inte beskylla Morfar för. Han började se tjock och ploffsig ut. Det var nog för att han tyckte alltför mycket om punsch. Mormor blev också tjock. Hon väntade barn igen. Det blev tvillingarna Lisbeth och Greta. De föddes i Örebro och det var en mycket svår förlossning. Min mor var då tio år.

SÄTER

Nu blev det flytt till Säter. Mors familj kom med samma inflyttningsvåg som Fars familj gjorde. Även folk som inte tänkte söka arbete på det nya sjukhuset flyttade hit och startade affärer och så. Många trodde att den lilla staden Säter nu skulle växa sig stor - man vädrade morgonluft!

De flyttade in i en lägenhet vid Rådhusstorget och affären låg mitt emot på torgets motsatta sida. Det var väl bra, men det var nog inte så lyckat att även Stadshotellet låg vid samma torg. Där satt nämligen Morfar allt oftare och drack punsch. Egentligen var han väl en djupt olycklig människa. Livet hade nog inte alls blivit som han hade tänkt sig. Det kan knappast Mormor heller ha tyckt. Mer än en gång hastade hon säkert över detta vackra torg med gråten i halsen.

ELDSVÅDAN

Natten till den 29 december 1924 väcktes fru Eklund frampå småtimmarna av familjens hund. Slaktare Eklund bodde med fru och tre döttrar i Mormors och Morfars grannlägenhet. Det var på andra våningen i hörnhuset vid Storgatan och Åsgränd vid Rådhusorget i Säter. Huset är numera hopbyggt med Rådhuset men var då en separat fastighet.

Fru Eklund vaknade. Det luktade bränt! Det brinner! Alla måste väckas! Under Eklunds bodde två bagerskor i ett rum, de larmade brandkåren.

Mor var femton år, tvillingarna fem. Vilken panik och uppståndelse! Alla människor i grannhusen väcktes av allt oväsen. Bryggare Hallberg kom rusande och fick tag på tvillingarna som han bar iväg med, en under var arm. Fru Käll som bodde högst upp i det högsta huset på andra sidan torget greps av panik när hon hörde brandkåren komma och såg de öppna lågorna flamma mot den midvintriga gryningshimlen. Hon till att kasta ut allt vad hon kom åt av bohag och sängkläder genom fönstret ner på torget!

Med tanke på den täta gamla trähusbebyggelsen var det inte undra på att skräcken spred sig i grannhusen. Tur i oturen var att det var mildväder - det började regna!

Rök- och vattenskadorna blev naturligtvis stora. Som nödbostad, tills annan hann ordnas, fick Mormor och Morfar och de fem barnen tills vidare bo på rådhusvinden.

FAMILJEN SPLITTRAS

När tvillingarna var tio år dog Morfar. (I den svarta gungstolen.) Mormor blev efter en tid tvungen att begära affären i konkurs. Hon hade nu varken pengar eller något arbete att försörja sig av.

Mor gick på det närmaste gymnasium som fanns, det var i Gävle. För att hon överhuvudtaget skulle få gå färdigt skolan fick hon lov att läsa in en årskurs på ett sommarlov. Trots det blev hon en så kallad A-student. Tack vare sina fina betyg blev hon senare frielev på seminariet i Falun. Moster Britta flyttade till Stockholm, fick arbete på Posten och gifte sig så småningom. Morbror Hans-Olle for till Göteborg och gick till sjöss, han blev sjöman. Tvillingarna fick bo hos en av Mormors systrar som inte hade några egna barn. Hon hette Moster Lisa och bodde med sin man i en stor våning på Östermalm i Stockholm. Moster Lisa var en rik och fin dam. Greta och Lisbeth skulle nu bli väluppfostrade flickor och de fick gå i en fin flickskola. De var nu inte så värst lätt-tämjda. Med Lisbeth gick det inte alls. Hon fick därför flytta till en annan moster som hette Ingeborg och var lärarinna någonstans i Örebrotrakten. Själv flyttade Mormor till Trollhättan där hon fick arbete som föreståndare på ett varuhus.

Det gick några år. Sedan blev hon mycket sjuk och orkade inte arbeta mer. Hon flyttade tillbaka till Säter. Där hade under tiden Mor och Far träffats, och Mor bodde och arbetade i Mårtensgård. Nu krävde moster Lisa att få adoptera tvillingarna. Mormor ville inte det utan tog hem dem till sig i Säter. Det var nog inget lätt beslut - det framtida arvet skulle ha blivit stort. Eftersom hon inte hade någon fast inkomst kunde hon bara få tremånaderskontrakt på olika lägenheter. På det viset kom hon att bo lite varstans.

När sedan Mor fick barn var Mormor till god hjälp. Det fanns på den tiden inte något som hette barnledighet. Mor själv var heller aldrig speciellt intresserad av bebisar. Det var Mormor och det var väl tur för mig. Hon dog när hon var 65 år gammal. Jag hade inte ens fyllt två år då och har inga klara minnesbilder av henne men jag minns att när jag var riktigt liten så var det som om jag alltid väntade på och längtade efter någon. Till slut blev det som ett ljus, och när det aldrig aldrig kom, var det som om en liten stjärna slocknade i mig. Kvar blev det en liten svart prick. Den pricken var min saknad efter Mormor.

Att Mormor betydde så mycket för mig förstod jag först nyligen. Gång på gång hade jag en dröm: Jag var liten och låg i en barnvagn. Det var i en gatukorsning utanför ett visst hus i Säter. Plötsligt tvingades jag att resa mig upp och själv skjuta vagnen som jag låg i. Trots att jag var så liten att jag knappt kunde gå.

Av en händelse råkade jag nyligen få höra att i just det huset hade min Mormor dött.

FLYTTHEN

När 40-talet övergick till 50-tal skaffade sig Far dels en jättestor motorcykel, dels började han bygga ett hus åt oss. Iförd en gammal gul flygaroverall från krigstiden samt skinnluvan från lättviktartiden gjorde han sedan semesterturer 'neråt Europa', som han sa. Han var lite varstans! Huset hade han egentligen velat bygga på Ovangårdsberget men det gick av olika skäl inte. Det fick bli i Dalsbyn. Skolan var ju inte vårt hus utan där hyrde vi bara. Det var en så kallad tjänstebostad.

Husbygget tog lång tid. Han gjorde nästan allting själv. Han grävde grunden för hand med spade. Jag tyckte att det var roligt när jag fick vara med och hjälpa till. Det skulle bli en trevlig, modern och lättskött liten villa. Det blev det också.

Jag var 8 ½ år när vi flyttade dit. Då tog min barndom plötsligt slut. Det hade den ju gjort i vilket fall - men det här kom så hastigt på, liksom. Jag kom egentligen aldrig att trivas i det nya huset i Dalsbyn. Jag kände mig inte riktigt hemma i en modern liten villa.

KOMMENTARER:

Minnesstenen över Dalsby kapell är numera flyttad till f.d. småskolans gård. Kyrkogården var i bruk under 14-,15- och 1600-talen.

Småskolan är numera plåtslageri.

Där Näsåkerspussen låg ligger nu Sätters reningsverk.

Ang. Trodalen. Förr gick betesdjur i dalbackarna, numera är de helt igenväxta.

'Herråkern' är sedan länge bebyggd och heter numera Gärdet.

Åtalet mot 'Löchen' lades av oklara skäl ner. Flera år efter Sätervistelsen blev han dock utvisad från Sverige. Tydligen hade han ett och annat på sitt samvete.